

Etnoastronomia, etnoclimatologia i les festes “dels quaranta dies”

Daniel Climent Giner (dacligi@gmail.com) IES Badia del Baver (Alacant)

En aquest article discutim breument el rerefons i les explicacions astronòmiques i climàtiques que han portat històricament al desenvolupament d'algunes de les festivitats, i seguidament analitzem algunes de les característiques etnobotàniques d'algunes d'aquestes festes al migjorn del País Valencià.

Paraules clau: etnoastronomia, etnoclimatologia, etnobotànica, Ascensió

In this paper we discuss briefly the background and explanations of astronomical and climate that historically led to the development of some of the festivities, and then we analyze some of the ethnobotanical features of some of those festivities from the south of Valencia.

Key words: ethnoastronomy, ethnoclimatology, ethnobotany, Ascension

---

EL CALENDARI DELS QUARANTA DIES

El nostre calendari és múltiple. Creiem que en tenim un, però no és així. Realment en tenim tres, però superposats. Un calendari, l'oficial, és d'índole solar, és a dir, es basa en els ascensos i els descensos aparents sobre l'horitzó i les trajectòries solars. És el calendari que marca els inicis de les estacions i de l'any, tot i que un poc desplaçat del solstici hiemal o hivernal.

Ahora, tenim un calendari lunar superposat a l'anterior, que s'inicia amb la primera lluna plena després de l'equinocci vernal o primaveral. La data, variable d'any en any, marca la festa de la Pasqua, el diumenge posterior a l'efemèride, i a partir d'això es determinen tot un munt de temps litúrgics i festius: Carnestoltes, dimecres de Cendra, Quaresma, Setmana Santa, Pasqua, Sant Vicent, Santa Faç, Ascensió, Trinitat i Corpus Christi.

També hi ha un tercer calendari, que marca determinades fites cronològiques tot associant-les a quaranta dies abans o després d'alguna de les anteriors efemèrides (solar o lunar). Però, a més a més, algunes de les festes commemoratives dels “*quaranta dies*” van servir en l'antiguitat per marcar

l'inici “real” de les estacions. És a dir, no l'inici astronòmic determinat per la posició de la Terra respecte del Sol, sinó l'inici climàtic, el que marca – almenys a *grosso modo*– el canvi en les condicions tèrmico-pluviomètriques habituals, l'oratge quotidià.

Perquè una cosa és la llum i una altra la temperatura ambiental que se li associa. El fet és que llum i temperatura no sempre van juntes: per experiència sabem que l'època de màxima lluminositat, la segona quinzena de juny, el solstici estival, no es correspon amb l'època de més calor, que sol ser a principis d'agost. I, a l'inrevés, l'època en què comença a fer realment fred no coincideix amb el moment en què les hores de fosc guanyen a les de llum (després de l'equinocci de setembre), sinó quasi mes i mig més tard, a principis de novembre. I és que la Terra, com qualsevol objecte, té inèrcia tèrmica: a l'igual que quan poses una cassola d'aigua al foc tarda en bullir, també la Terra tarda un temps en manifestar els canvis induïts per la radiació lluminosa que rep.

Doncs bé, no deixa de ser curiós que moltes cultures tan distintes com distants van detectar certa regularitat en el temps necessari per a què els canvis lluminosos es traduïren en canvis de tempe-

ratura, i que va resultar ser de “quaranta dies”! Aquest és un període, tot cal dir-ho, idèntic al que s’associa a determinats canvis fisiològics (justament anomenats quarantenes: cicatrització post-part, període de cautela davant certes malalties...), de repòs per fer determinades begudes, etc. En resum, un període que ha arribat a simbolitzar canvis qualitatius (inici, cessament, transmutació...) en diferents àmbits. I, ¿com afecta això al calendari “dels quaranta dies”, que rau amagat en el calendari aparentment asèptic, l’oficial?

Per evitar-nos, de moment, cert etnocentrisme, podem mirar els móns cèltic i germànic precristians i també en el nostre llatí cristià:

Quaranta dies després que el Sol comence a remuntar (solstici d’hivern): 2 de febrer; inici de la bona estació (en alguns casos; sinó, en la següent fita, per maig).	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Imbolc</i> cèltic • <i>Murmeltiertag</i> (dia de la marmota) germànic • Candelària: “Si per la Candelària flora [l’ametler] l’hivern ja està fora, i si riu, ja està l’estiu”
Quaranta dies després que la llum guanye a la foscor (equinocci de primavera): 1 de maig; inici de la bona estació (quan no s’ha esdevingut així en febrer):	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Beltane</i> cèltic; • <i>Walpurgis</i> germànic; • Creus de maig.
Quaranta dies després que el Sol comence el seu descens (solstici d’estiu): 1 d’agost.	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Lughnasad</i> cèltic.
Quaranta dies després que la foscor guanye a la llum (equinocci de la tardor): 1-2 de novembre. Acomiadament de les divinitats protectores de la natura (“Tots Sants”) i entrada en l’estació fosca i del mal temps, (“Difunts”):	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Samhain</i> cèltic; • <i>Tots Sants</i> (... guarda l’avanico i trau els guants), i <i>Difunts</i>
Taula 1. Calendaris de diferents cultures.	

L’ASCENSIÓ

Unes altres festivitats relacionades amb “els quaranta dies”, tot i que ara variables, són el dimecres de cendra i l’Ascensió. Quaranta dies abans del diumenge de rams (que dona pas a la setmana de la primera lluna plena de primavera) se celebra el dimecres de cendra, inici de la Quaresma, quaranta dies de dejú i abstinència. Quaranta dies després de Pasqua arriba l’Ascensió de Jesús al cel, que sempre cau en dijous.

Des de fa segles, l’Ascensió ha sigut una festa de la plenitud primaveral, l’apoteosi del període pasqual, la culminació de la millor època de l’any. I,

en coherència amb eixa creença, el dijous de l’Ascensió es feien determinats rituals. Potser el més famós ha sigut el *Sposalizio del Mare* (“Matrimoni de la mar”) que els venecians celebraven durant la *Fèsta de la Sènsa* (de l’Ascensió), i que immortalitzaren en els seus quadres pintors com Guardi (*Il viaggio del Bucintoro verso San Nicolò del Lido*) i Canaletto (*Il Bucintoro al Molo il giorno dell’Ascensione*, 1729; al Thyssen del MNAC, de Barcelona).

Figura 1. *Il Bucintoro al Molo il giorno dell’Ascensione*, de Canaletto.

Però, també a casa nostra, el migjorn valencià, se’n feien, de rituals; sovint relacionats amb eixir al camp, a la serra, i agafar “herbetes” o simplement gaudir de la natura. Així, a pobles com el Campello i Mutxamel, de la comarca de l’Alacantí, se solia eixir al camp i a les 12 del migdia es tractava d’observar com les fulles de les oliveres es creuaven entre elles, formaven creus.

A Mutxamel, eixe era el dia per assenyalar que “per l’Ascensió, cireretes a muntó”. També a Mutxamel es penjaven eixe dia, de balcons i finestres, les palmes beneïdes el diumenge de rams. S’hi feia el “ramell de la providència”, unes espigues de blat i de civada (ordi), lligades junt a unes rames d’olivera, i tot això es penjava darrer la porta del menjador per a què durant tot l’any no faltara ni pa ni oli.

Més al sud, al Baix Vinalopó, eixe dia s’eixia de bon matí al camp “a fer herbetes”, que s’ajuntaven i lligaven en feixets; una litúrgia amb què majors i xiquets retien culte a la terra, a la natura, simbolitzada en les plantes; unes plantes a les quals eixe dia se’ls atribuïen virtuts especials, de plenitud de les seues propietats salutíferes, com a les recollides en la nit de sant Joan.

Plantes estimulants i unes altres tòniques; n'havia per a minvar la malenconia i la depressió, i per aclarir la pell, i per tranquil·litzar i ajudar a dormir, per a millorar la digestió i per a llevar els gasos...

Herbes preses en infusió, en decocció o, també en maceració alcohòlica, en aiguardents "de la terra", elaborats a partir de velles receptes transmeses de generació en generació, perfumats i acolorits pels ingredients més o menys secrets, el més important de tots les ganes de fer-ho bé. Tomello (*Thymus vulgaris*) i cantauesso (*Thymus moroderi*), rabo-i-gat (*Sideritis* sp.) i herbeta la sang (*Fumana ericoides*), i moltes més.

Figura 2. *Thymus vulgaris* i *Thymus moroderi*.

I es cantaven cançons d'eixe dia particular, sobretot aquestes que posem a continuació, d'Antonio Sánchez Martínez, músic aficionat i poeta ocasional:

EL DIA DE L'ASCENSIÓ

*El dia de l'Ascensió
si voleu saber que hem fet
escolteu amb atenció
i vos cantaré un poquet.
Hem anat a fer herbetes
més allà del molí Nou,
pujant serres i llometes
hasta que en tinguèrem prou.
Venim de la cova del tio Cento "el nap",*

*portem mançanilla, portem raboïgat,
portem cantauesso i herbeta la sang
portem un fardatxo d'en mig el barranc.*

[Enllaç al vídeo de la cançó "El dia de l'Ascensió"](#)

VENIM DE FER HERBETES

*Venim de fer herbetes de l'Ascensió
de la serra el Pantano que els he fet jo
Portem un cantahueso i raboïgat.
El feixet que portava
me l'han furtat, me l'han furtat.
Totes les herbes que jo he fet
me'ls he enrotllat en un feixet
per si a la dona li fa mal,
per a la panxa i el queixal.
No hi ha millor moment de diversió
quan venim de fer herbetes
el dia de l'Ascensió.*

[Enllaç al vídeo de la Cançó "Venim de fer herbetes"](#)

CONCLUSIONS

Potser tot açò ens sone a "antic", a poc "científic", i fins i tot ens moga a esbossar un somriure de commiseració, sí. Però, encara que avui dia puguem tindre la temptació de menystenir aquesta mena de rituals, i de les explicacions convé no menysvalorar-les. Perquè tot i que la formalització sembla religiosa (o, més aïna captada per la religió oficial), la base és màgica i alhora científica. Sí, perquè mentre que la religió religiós admet que la voluntat dels déus pot quebrantar les lleis naturals, tant el pensament màgic com la metodologia científica tenen en comú que accepten aquelles i que en tractar d'interpretar-les i comprovar-les s'aventuren a fer prediccions de fenòmens naturals. Com ho són els cicles astronòmics, climàtics, ecològics o tants altres dels que, en els fons, aquestes festes són les manifestacions més visibles i que han perdurat més temps a través de la cultura.